

TADEUSZ KALUŻNY SCJ

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Wydział Teologiczny

<https://orcid.org/0000-0002-3902-2931>

Ukraińska autokefalia rok po ustanowieniu: reakcje i dylematy świata prawosławnego

Ukrainian autocephaly one year after its establishment: reactions and dilemmas of the Orthodoxy

Abstract

The present article is a reflection on the ways the Ukrainian autocephaly is received in the Orthodox world one year after its establishment. The topic has been discussed in three parts. First, the author has presented the stand of Constantinople and Moscow on the establishment of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church. Next, he discussed the reactions of other Orthodox Churches to Ukrainian autocephaly. In the final part, the author focused on the attempt at an agreement on this issue undertaken in Amman (2020). In the course of his reflection, the author stated that so far only three out of fourteen Orthodox Churches acknowledged Ukrainian autocephaly (Constantinople, Alexandria and Greece); seven Churches hold a negative stand (Antioch, Jerusalem, Moscow, Serbia, Poland, Albany, Czech Republic and Slovakia); the remaining four Churches (of Georgia, Romania, Bulgaria and Cyprus) have not formulated a unequivocal opinion in this matter.

Keywords: autocephaly, Orthodoxy, Ukrainian autocephaly, Orthodox Church of Ukraine.

Abstrakt

W artykule podjęto refleksję nad stanem recepcji ukraińskiej autokefalii w świecie prawosławnym po roku od jej ustanowienia. Temat został rozwinięty w trzech częściach. Najpierw przedstawiono stanowisko Konstantynopola i Moskwy w sprawie ustanowienia autokefalicznego Kościoła Prawosławnego Ukrainy. Następnie omówiono reakcje pozostałych Kościołów prawosławnych na ukraińską autokefalię. W końcowej części zwrócono uwagę na podjętą w Ammanie (2020 r.) próbę porozumienia w tej sprawie. W toku refleksji m.in. stwierdzono, że dotąd tylko 3 z 14 autokefalicznych Kościołów prawosławnych uznały ukraińską autokefalię (Konstantynopola, Aleksandrii i Grecji); negatywne stanowisko prezentuje 7 Kościołów (Antiochii, Jerozolimy, Moskwy, Serbii, Polski, Albanii oraz Czech i Słowacji); pozostałe 4 Kościoły (Gruzji, Rumunii, Bułgarii i Cypru) nie sformułowały jednoznacznego stanowiska w badanej sprawie.

Słowa kluczowe: autokefalia, prawosławie, ukraińska autokefalia, Kościół Prawosławny Ukrainy.

6 stycznia 2020 r. minął rok od uroczystego przekazania metropolii kijowskiemu Epifaniuszowi (Dumenko) przez patriarchę ekumenicznego Bartłomieja I dekretu (*tomosu*) o autokefalii Kościoła Prawosławnego Ukrainy. Patriarcha Konstantynopola zwrócił się jednocześnie do światowego prawosławia o uznanie ukraińskiej autokefalii. Taka akceptacja dokonuje się poprzez synodalną lub soborową decyzję biskupów, nawiązanie łączności modlitewnej oraz wprowadzenie do modlitewnych dyptychów imienia zwierzchnika nowej struktury kościelnej. W ten sposób nowy Kościół autokefaliczny nawiązuje łączność i wspólnotę kanoniczną ze wszystkimi Kościołami autokefalicznymi¹.

Celem niniejszego artykułu jest refleksja nad stanem recepcji ukraińskiej autokefalii w świecie prawosławnym po roku od jej ustanowienia. Prezentowany temat zostanie rozwinięty w trzech częściach. Na początku przedstawimy stanowisko Konstantynopola i Moskwy w tej sprawie. Następnie przybliżymy reakcje pozostałych Kościołów prawosławnych na ukraińską autokefalię. W części końcowej zwrócimy uwagę na podjętą w Ammanie (2020) próbę przezwyciężenia kryzysu w relacjach międzyprawosławnych, powstałego w związku z ukraińską autokefalią.

1. Ustanowienie ukraińskiej autokefalii: działania Konstantynopola i reakcja Moskwy

Podstawowe znaczenie dla recepcji ukraińskiej autokefalii w świecie prawosławnym ma stanowisko Konstantynopola i Moskwy. Zostanie ono przedstawione w kontekście wysiłków ukraińskich prawosławnych, zmierzających do ustanowienia autokefalicznego Kościoła Prawosławnego Ukrainy.

1.1. Inicjatywy ukraińskie

Pierwsze próby usamodzielnienia się metropolii kijowskiej od Moskwy były podejmowane już po zakończeniu I wojny światowej i utworzeniu Ukraińskiej Republiki Ludowej, a następnie podczas niemieckiej okupacji w latach II wojny światowej². Mimo dwóch nieudanych prób uzyskania samodzielności do idei autokefalii powrócono po rozpadzie Związku Radzieckiego i uzyskaniu przez Ukrainę w 1991 r. niepodległości. Podjęte w tym czasie wysiłki spowodowały

---

¹ Por. Alexander Bogolepov. 1961. „Conditions of Autocephaly”. *St. Vladimir’s Seminary Quarterly* 5 (3): 22; Marek Ławreszuk. 2020. „PAKP i uznanie ukraińskiej autokefalii”. *Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego* (1): 13.

² Por. Adam Myślicki. 2019. „Konflikt konfesyjny na Ukrainie przełomu lat 2018/2019”. *Przełom Geopolityczny* 29: 103.

wewnętrzny podział ukraińskiego prawosławia. Na Ukrainie powstały trzy konkurujące ze sobą struktury kościelne: Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Moskiewskiego, Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Kijowskiego oraz Autokefaliczny Ukraiński Kościół Prawosławny, który w 1990 r. wznowił swoją działalność na Ukrainie³. Spośród tych trzech tylko pierwszy, należąc do struktur Patriarchatu Moskiewskiego, był uważany za kanoniczny. Pozostałe dwa Kościoły miały nieuregulowany status kanoniczny i z tego względu były traktowane przez Patriarchat Moskiewski jako „schizmatyczne”⁴.

Wysiłki na rzecz autokefalii ukraińskiego prawosławia przybrały na sile po 2014 r. Wydarzenia na Majdanie, aneksja Krymu i konflikt rosyjsko-ukraiński na wschodzie Ukrainy spowodowały wzrost nastrojów antyrosyjskich i niechęci do Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego, kojarzonego z hierarchiczną zależnością od Moskwy⁵. Kilka dni przed Świętym i Wielkim Soborem Kościoła Prawosławnego na Krecie (2016) Rada Najwyższa Ukrainy zwróciła się oficjalnie w sprawie autokefalii ukraińskiego prawosławia do patriarchy Konstantynopola. W kwietniu 2018 r. z prośbą o utworzenie niezależnego Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego wystąpili biskupi Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Kijowskiego i Ukraińskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Działania te poparli prezydent Petro Poroszenko oraz Rada Najwyższa Ukrainy⁶.

1.2. Działania Konstantynopola

Patriarchat Konstantynopola na przedstawione prośby Kościołów i władz państwowych Ukrainy tym razem odpowiedział pozytywnie. Święty Synod Patriarchatu Ekumenicznego podczas posiedzenia w dniach 19–20 kwietnia 2018 r. postanowił rozważyć sprawę przyznania ukraińskiemu prawosławiu statusu autokefalii⁷. 7 września 2018 r. patriarcha Bartłomiej wyznaczył dwóch egzar-

---

³ Kościół ten powstał w okresie międzywojennym w wyniku pierwszych prób usamodzielniania się ukraińskiego prawosławia. Po jego likwidacji przez władze komunistyczne kontynuował swoją działalność na emigracji głównie w USA i Kanadzie. Por. Myślicki. 2019. „Konflikt konfesyjny na Ukrainie przelom lat 2018/2019”, 103.

⁴ Por. Włodzimierz Pawluczuk. 1998. *Ukraina. Polityka i mistyka*. Kraków: Nomos, 131–138; Roland G. Roberson. 1998. *Chrześcijańskie Kościoły Wschodnie*. Tłum. Krzysztof Bielawski, Daria Mionskowska. Bydgoszcz: Wydawnictwo Homini, 128–129.

⁵ Por. Tadeusz Kałużny. 2019. „Między Konstantynopolem a Moskwą: korzenie sporu wokół ukraińskiej autokefalii”. *Symposium* 23 (1): 194–199.

⁶ Por. Katarzyna Jędraszczyk. 2018. „Cerkiew prawosławna na Ukrainie i w Rosji po 2013 r. wobec wyzwań politycznych, konfliktu rosyjsko-ukraińskiego oraz pytań o granice suwerenności”. *Przegląd Zachodni* (1): 199–206; Jarosław Moskałyk. 2019. „Autokefalia prawosławia ukraińskiego wbrew prawosławiu rosyjskiemu”. *Studia Oecumenica* 19: 168–171.

⁷ Por. Communique of the Holy and Sacred Synod [of the Ecumenical Patriarchate], 22.04.2018 (24.09.2018). <http://www.ec-patr.org/docdisplay.php?lang-gr&id=2475&title=gr>.

chów, którzy zajęli się przygotowaniem do ogłoszenia autokefalii prawosławia na Ukrainie⁸.

Kluczowe decyzje w sprawie autokefalii ukraińskiego prawosławia zapadły na posiedzeniu Świętego Synodu Patriarchatu Konstantynopola, które odbyło się w Stambule w dniach 9–11 października 2018 r. Synod potwierdził wolę kontynuowania działań zmierzających do udzielenia autokefalii ukraińskiemu prawosławiu. Podjął decyzję o odwołaniu kar suspensy nałożonych przez Patriarchat Moskiewski na hierarchów dwóch niekanonicznych do tej pory Kościołów prawosławnych, mianowicie Filareta (Denisenko) i Makarego (Małetycza), legalizując tym samym obydwa niepodlegające Moskwie Kościoły prawosławne Ukrainy. Ponadto Synod odwołał synodalny list z 1686 r., w którym przyznał Patriarchatowi Moskiewskiemu prawo udzielania chirotonii metropolicie kijowskiemu. W ten sposób po ponad 300 latach Ukraina znów została uznana jako terytorium kanoniczne Patriarchatu Konstantynopola. W oświadczeniu wydanym na zakończenie Synodu została też zawarta zapowiedź odnowienia „stauropigii” w Kijowie, czyli struktury bezpośrednio podległej Patriarchatowi Ekumenicznemu⁹.

15 grudnia 2018 r. odbył się w kijowskiej świątyni Mądrości Bożej Sobór zjednoczeniowy ukraińskiego prawosławia, który ogłosił powstanie autokefalicznego Kościoła Prawosławnego Ukrainy¹⁰. Patriarcha Konstantynopola poinformował o wynikach Soboru wszystkie Kościoły autokefaliczne w liście z 24 grudnia 2018 r., wzywając je do uznania utworzonej struktury kościelnej na Ukrainie¹¹. 6 stycznia 2019 r. metropolita Epifaniusz (Dumenko), zwierzchnik nowego Kościoła, odebrał z rąk patriarchy ekumenicznego Bartłomieja dekret (*tomos*) o ustanowieniu autokefalii¹².

⁸ Zostali nimi arcybiskup Pamfilii Daniel (Zieliński) ze Stanów Zjednoczonych i biskup Edmontonu w Kanadzie, Hilarion (Rudnyk). Por. Moskałyk. 2019. „Autokefalia prawosławia ukraińskiego wbrew prawosławiu rosyjskiemu”, 171.

⁹ Por. [Holy and Sacred Synod of the Ecumenical Patriarchate], *Announcement*, 11th October 2018 (14.12.2018). <https://www.patriarchate.org/-/communiq-1>; Coriolan Murešan. 2018. „Ukrainian Orthodox Church Autocephaly and its Ecumenical Consequences”. *Revista Ecumenică Sibiu* 10 (3): 460–462.

¹⁰ Por. Tadeusz Olszański. 2018. „Historyczne zjednoczenie Kościołów prawosławnych Ukrainy”. *Komentarze OSW* 289: 1–2 (20.12.2018). https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_289_0.pdf. W Soborze wzięli udział przedstawiciele trzech Kościołów: wszyscy biskupi Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Kijowskiego (42) i Ukraińskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (12) oraz 2 biskupów (z 73 czynnych) Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego. Por. tamże.

¹¹ Dwa miesiące wcześniej, 12 października 2018 r., patriarcha ekumeniczny Bartłomiej wysłał list do metropolity Onufrego, zwierzchnika Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego, w którym poinformował go, że z momentem zjednoczenia ukraińskiego prawosławia na Soborze przestaje być on metropolitą kijowskim. Jeśli jednak będzie obstawał przy tytule metropolity Kijowa, jego działanie będzie uznane za niekanoniczne. Por. V RPC *vozmusheny tonom pis'ma patriarha Varfolomea k mitropolitu Onufriu* (17.12.2018). <https://ria.ru/20181207/1547627471.html>.

¹² Por. Moskałyk. 2019. „Autokefalia prawosławia ukraińskiego wbrew prawosławiu rosyjskiemu”, 173.

1.3. Stanowisko Moskwy

Patriarchat Moskiewski, w którego strukturach pozostaje część ukraińskiego prawosławia, tj. Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Moskiewskiego, wyraził ostry sprzeciw wobec zaangażowania się Konstantynopola w sprawę ukraińskiej autokefalii. Jeszcze podczas spotkania 31 sierpnia 2018 r. patriarcha moskiewski Cyryl starał się bezskutecznie odwieść patriarchę Bartłomieja od takich zamiarów. Po mianowaniu przez Konstantynopol dwóch egzarchów dla Ukrainy Kościół rosyjski wydał 8 września 2018 r. oświadczenie, w którym stwierdził, że decyzja ta została podjęta bez uzgodnienia ze stroną rosyjską, stanowi naruszenie kościelnych kanonów oraz ingerencję w sprawy wewnętrzne rosyjskiego Kościoła¹³. Na posiedzeniu Świętego Synodu 14 września 2018 r. Patriarchat Moskiewski postanowił o zawieszeniu oficjalnych kontaktów z Patriarchatem Konstantynopola¹⁴. Z kolei w odpowiedzi na decyzję Patriarchatu Konstantynopola z 11 października 2018 r. o udzieleniu autokefalii Kościołowi prawosławnemu na Ukrainie, Święty Synod Kościoła rosyjskiego na posiedzeniu w Mińsku 15 października 2018 r. zdecydował o zerwaniu wspólnoty eucharystycznej z Konstantynopolem¹⁵.

W reakcji na „Sobór zjednoczeniowy” Kościół rosyjski oświadczył, że decyzje tego zgromadzenia nie mają mocy prawnej. 20 grudnia 2018 r. patriarcha moskiewski Cyryl wysłał list do zwierzchników autokefalicznych Kościołów prawosławnych, z wyjątkiem Patriarchatu Ekumenicznego, w którym stwierdził, że ustanowienie przez Konstantynopol ukraińskiej autokefalii było „niekanoniczne”

¹³ Por. Zaâvlene Svâšennogo Sinoda Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi, 8 sentâbrâ 2018 g. (24.09.2018). <http://www.patriarchia.ru/db/text/5264344.html>.

¹⁴ Por. Zaâvlene Svâšennogo Sinoda Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi v svâzi s nezakonnym tvorženiem Konstantinopol'skogo Patriarhata na kanoničeskuû territorii Russkoj Cerkvi, 14 sentâbrâ 2018 g. (24.09.2018). <http://www.patriarchia.ru/db/text/5268282.html>.

¹⁵ Por. Zaâvlene Svâšennogo Sinoda Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi v svâzi z posâgatel'stvom Konstantinopol'skogo Patriarhata na kanoničeskuû territorii Russkoj Cerkvi, 15 oktâbrâ 2018 g. (19.10.2018). <http://www.patriarchia.ru/db/text/5283708.html>. W swoim komentarzu do decyzji Synodu metropolita Hilarion (Ałfiejew) oświadczył, że Patriarchat Konstantynopola, stając po stronie schizmatyków, utracił prawo do bycia koordynującym centrum w prawosławiu. Por. Mitropolit Ilarion: Konstantinopol'skij Patriarhat utratil prawo imenovat'sâ koordinuruûšim centrom dlâ Pravoslavnoj Cerkvi, 16 oktâbrâ 2018 g. (28.10.2018). <http://mospat.ru/ru/2018/10/16/rosyjs165298/>. Z kolei patriarcha Cyryl (Gundiajew) stwierdził, że Kościół popierający schizmatyków i naruszający kanony przestaje być Kościołem prawosławnym. Por. Svâtejšij Patriarh Kirill: Net konflikta meždû Konstantinopolem i Moskvjoj, no est' zašita Moskvjoj nezyblemym kanoničeskih norm, 28 oktâbrâ 2018 g. (30.10.2018). <http://mospat.ru/ru/2018/10/30/news165870/>. W tej sytuacji Kościół rosyjski – jak podkreślił metropolita Hilarion – będzie tak działał, jakby Patriarchat Ekumeniczny w ogóle nie istniał. Por. Programma «Cerkov' i mir» ot 28 oktâbrâ 2018 goda (30.12.2018). <https://www.youtube.com/watch?v=QzZVKcPoVK8>. Takie podejście znalazło wyraz w konkretnych działaniach Patriarchatu Moskiewskiego. Tak np. Święty Synod Kościoła rosyjskiego, na posiedzeniu 28 grudnia 2018 r., „w odpowiedzi na działania Konstantynopola” postanowił o ustanowieniu nowych struktur Kościoła: Egzarchatu w Europie Zachodniej oraz Egzarchatu w Azji Północno-Wschodniej. Por. Učreždenny Patriaršie êkzarhaty v Zapadnoj Evrope i Ŭgo-Vostočnoj Azii, 28 dekabrà 2018 (30.12.2018). <https://mospat.ru/ru/2018/12/28/news168453/>.

i zaapelował, aby Kościoły prawosławne nie uznawały powstałej w ten sposób nowej struktury kościelnej na Ukrainie¹⁶. 30 grudnia 2018 r. patriarcha Cyryl wysłał też list do patriarchy ekumenicznego Bartłomieja w tej sprawie¹⁷.

7 października 2019 r. Sekretariat Synodalnej Komisji Biblijno-Teologicznej Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego opublikował oficjalny komentarz w sprawie ukraińskiej autokefalii, zatytułowany *O nieważności święceń ukraińskich schizmatyków i niekanoniczności „Kościoła Prawosławnego Ukrainy”*¹⁸. Komisja przedstawiła w nim zasadnicze zastrzeżenia wysuwane przeciwko ukraińskiej autokefalii. Dotyczą one: ważności święceń kapłańskich i biskupich schizmatyków (sukcesji apostołskiej), stosowania zasady *oikonomii* przy przyjmowaniu do Kościoła schizmatycznych biskupów lub duchownych, roli i uprawnień Patriarchatu Konstantynopola w świecie prawosławnym oraz sposobu ustanawiania autokefalii¹⁹.

Stanowisko rosyjskiego prawosławia w sprawie ukraińskiej autokefalii w pełni podziela Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Moskiewskiego. Synod tego Kościoła na posiedzeniu 17 grudnia 2018 r. negatywnie ocenił ukraiński „Sobór zjednoczeniowy”, nazywając go „zgromadzeniem schizmatyków”, i oświadczył, że Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Moskiewskiego pozostaje jedynym kanonicznym Kościołem prawosławnym na Ukrainie²⁰. 3 kwietnia 2019 r. Synod wezwał patriarchę ekumenicznego Bartłomieja do przyznania się do błędów i cofnięcia decyzji o autokefalii „Kościoła Prawosławnego Ukrainy”²¹.

2. Reakcje pozostałych Kościołów prawosławnych

Ustanowienie autokefalii Kościoła Prawosławnego Ukrainy spotkało się ze zróżnicowanymi reakcjami pozostałych Kościołów prawosławnych. Obok głosów

---

¹⁶ Por. Svâtejšij Patriarh Kirill obratilsâ k Predstoâtelâm Pomestnyh Pravoslavnyh Cerkvej s poslaniâmî v svâzi s sostoâvšimsâ v Kieve «ob» edinitel’nym» psevdosoborom, 28 dekabrá 2018 (30.12.2018). <http://mospat.ru/ru/2018/12/20/news168104/>.

¹⁷ Por. Poslanie Predstoâtelâ Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi Svâtejšemu Patriarhu Varfolomeû v svwzi s antikanoničedkimi dejstvâmi, predprinimaemymi Konstantinopol’skim Patriarhom na Ukraine, 30 dekabrá 2018 (02.01.2019). <http://www.patriarchia.ru/db/text/5333808.html>.

¹⁸ Por. [Sekretariat Sinodal’noj biblejsko-bogoslovskoj komissii Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi], O nedejstvitel’nosti hirotonij ukraińskih raskol’nikov i nekanoničnosti «Pravoslavnoj Cerkvi Ukrainy», 7 oktâbrâ 2019 g. (29.10.2019). <http://www.patriarchia.ru/db/text/5510101.html>.

¹⁹ Por. [Sekretariat Sinodal’noj biblejsko-bogoslovskoj komissii Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi], O nedejstvitel’nosti hirotonij ukraińskih raskol’nikov i nekanoničnosti «Pravoslavnoj Cerkvi Ukrainy», 7 oktâbrâ 2019 g. (29.10.2019). <http://www.patriarchia.ru/db/text/5510101.html>.

²⁰ Por. Obrašenie Sinoda Ukrainskoj Pravoslavnoj Cerkvi k arhipartyrâm, pastyrâm, monašestvuušim i veruušim, 17 dekabrá 2018 (30.12.2018). <http://www.patriarchia.ru/db/text/5324510.html>.

²¹ Por. Zaâvlenie Sinoda Ukrainskoj Pravoslavnoj Cerkvi o situacii v Ukrainskom i mirovom Pravoslavii, 3 aprêlâ 2019 g. (16.01.2020). <http://www.patriarchia.ru/db/text/5404176.html>.

bardzo krytycznych spotykamy w tej sprawie również opinie przychylne. Poza tym niektóre autokefaliczne Kościoły prawosławne nie zajęły dotąd oficjalnego i jednoznacznego stanowiska w odniesieniu do ukraińskiej autokefalii.

2.1. Stanowiska negatywne

Negatywne stanowisko w sprawie autokefalii ukraińskiego prawosławia zajmuje łącznie siedem autokefalicznych Kościołów prawosławnych. Poza Patriarchatem Moskiewskim (wraz z pozostającym w jego jurysdykcji Ukraińskim Kościołem Prawosławnym), do tej grupy należą Kościoły: Antiochii, Jerozolimy Serbii, Polski, Albanii oraz Czech i Słowacji.

Święty Synod Kościoła antiocheńskiego w oświadczeniu z 5 października 2018 r. krytycznie ocenił działania Konstantynopola, zmierzające do ustanowienia ukraińskiej autokefalii. Podkreślił, że decyzja w sprawie autokefalii wymaga zgody Kościoła macierzystego i wszystkich autokefalicznych Kościołów prawosławnych. W związku z tym wezwał patriarchę ekumenicznego Bartłomieja do pilnego zwołania spotkania zwierzchników Kościołów autokefalicznych w celu omówienia tej kwestii²².

Patriarcha jerozolimski Teofil III oficjalnie zadeklarował swój brak uznania nowego Kościoła Prawosławnego Ukrainy podczas spotkania 5 września 2019 r. w Jerozolimie z patriarchalnym egzarchą Białorusi, metropolitą Pawłem. Stwierdził wówczas, że uznaje tylko jeden Kościół prawosławny na Ukrainie, a mianowicie Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Moskiewskiego, kierowany przez metropolitę Onufrego (Berezowskiego)²³.

Przeciwko Kościołowi Prawosławnemu Ukrainy opowiedział się też Święty Synod Kościoła serbskiego. W oświadczeniu opublikowanym 13 marca 2019 r. Synod stwierdził, że nie uznaje: 1) niekanonicznego „wtargnięcia” Konstantynopola na terytorium kanoniczne Patriarchatu Moskiewskiego; 2) tak zwanego „Kościoła Prawosławnego Ukrainy”; 3) „pseudo-soboru” zjednoczeniowego w Kijowie; 4) schizmatycznych hierarchów i duchowieństwa nowej struktury kościelnej na Ukrainie. W związku z tym Synod wyraził zastrzeżenia co do ważności święceń dokonywanych przez ekskomunikowanych hierarchów, a w nie-

---

²² Por. Antiohijskaâ Pravoslavnaâ cerkov' otvergaet avtokefaliu kak metod rešenâ konfliktov – Zaâvlenie, 5 oktâbrâ 2018 g. (18.02.2019). https://risu.org.ua/ru/index/all_news/confessional/orthodox_relations/72942/. Podobne stanowisko zajął w tej sprawie patriarcha antiocheński Jan X. Por. np. *Letter of Patriarch of Antioch to the Ecumenical Patriarch*, December 31, 2018 (18.02.2019). <https://www.romfea.news/letter-of-patriarch-of-antioch-to-the-ecumenical-patriarch/>; *Patriarch of Antioch says opposes action aimed at dividing Orthodox* (18.02.2019). <http://www.interfax-religion.com/?act=news&div=14875>.

²³ Por. Sostoâlas' vstreça Predstoâtelâ Ierusalimskoj Pravoslavnoj Cerkvi i Patriaršego êgzarha vseâ Belarusi (12.02.2020). <http://www.patriarchia.ru/db/text/5495530.html>.

których przypadkach także zachowania sukcesji apostołskiej, zalecając swoim hierarchom i duchowieństwu powstrzymanie się od liturgicznej i kanonicznej wspólnoty nie tylko z hierarchami i duchownymi tej schizmatycznej wspólnoty, ale również z jej zwolennikami²⁴. Stanowisko to potwierdził Sobór Biskupów Kościoła serbskiego, który odbył się w dniach 9–18 maja 2019 r.²⁵

Podobne stanowisko w „kwestii ukraińskiej” sformułował Sobór Biskupów Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. W uchwale z 9 maja 2018 r. Sobór wskazał na potrzebę zachowania w tej sprawie nauki dogmatyczno-kanonicznej Kościoła prawosławnego²⁶. W komunikacie z 15 listopada 2018 r. Sobór wyraził zastrzeżenia w odniesieniu do odwołania przez patriarchę Bartłomieja kar kościelnych wobec Filareta i Makarego oraz przyjęcia do struktur Patriarchatu Ekumenicznego hierarchów bez kanonicznych święceń. Sobór zabronił duchownym swojego Kościoła utrzymywania liturgiczno-modlitewnych kontaktów z „duchownymi” tzw. Patriarchatu Kijowskiego i tzw. Autokefalicznego Kościoła. Wezwał do zorganizowania spotkania zwierzchników autokefalicznych Kościołów prawosławnych dla rozwiązania złożonej kwestii podziału w łonie ukraińskiego prawosławia²⁷. Natomiast w oświadczeniu z 2 kwietnia 2019 r. Sobór Biskupów, potwierdzając wcześniej wyrażone stanowisko w sprawie ukraińskiej autokefalii, wyjaśnił, że Kościół prawosławny w Polsce nie jest przeciwny nadaniu autokefalii ukraińskiemu prawosławiu, ale autokefalia ta powinna być udzielona zgodnie z dogmatycznymi i kanonicznymi normami całemu Kościołowi prawosławnemu na Ukrainie, a nie grupie schizmatyków²⁸.

Zastrzeżenia w sprawie autokefalii ukraińskiego prawosławia wyraził również Kościół Prawosławny Albanii. 14 stycznia 2019 r. arcybiskup Tirany i całej Albanii Anastazy (Yannulatos) przesłał list do patriarchy ekumenicznego Bartłomieja, w którym oświadczył, że – zgodnie z decyzją Świętego Synodu z 4 stycznia 2019 r. – Kościół albański nie uznaje nowego „Kościół Prawosławnego Ukra-

---

²⁴ Por. Position of the Serbian Orthodox Church on the Church Crisis in Ukraine, March 13, 2019 (12.02.2020). http://www.spc.rs/eng/position_serbian_orthodox_church_church_crisis_ukraine; Position of the Serbian Orthodox Church on the Church Crisis in Ukraine After the Newest Decisions by the Patriarchate Constantinople, November 12, 2018 (12.02.2020). http://www.spc.rs/eng/position_serbian_orthodox_church_church_crisis_ukraine_after_newest_decisions_patriarchate_constanti.

²⁵ Por. The Communique of the Holy Assembly of Bishops of the Serbian Orthodox Church from their regular meeting held at Zica Monastery and in Belgrade, May 9–18, 2019 (14.01.2020). http://www.spc.rs/eng/communique_holy_assembly_bishops_2.

²⁶ Por. Komunikat Kancelarii Św. Soboru Biskupów Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, 9 maja 2019 r. (17.10.2019). <https://www.orthodox.pl/komunikat-kancelarii-sw-soboru-biskupow-7/>.

²⁷ Por. Komunikat Kancelarii Św. Soboru Biskupów Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, 15 listopada 2018 r. (21.11.2019). <http://www.orthodox.pl/41419-2/>.

²⁸ Por. Komunikat Kancelarii Św. Soboru Biskupów Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, 2 kwietnia 2019 r. (21.11.2019). <https://www.orthodox.pl/komunikat-kancelarii-sw-soboru-biskupow-9/>; Ławreszuk. 2019. „PAKP i uznanie ukraińskiej autokefalii”, 14–15.

iny”. Wyraził zastrzeżenia co do ważności święceń dokonanych przez Filareta, w tym również kanoniczności święceń metropolity Epifaniasza (Dumenki), i zapelował do patriarchy Bartłomieja o zwołanie w tej sprawie zgromadzenia (*synaxis*) zwierzchników lub soboru autokefalicznych Kościołów prawosławnych. Z drugiej strony Kościół Albanii krytycznie ocenił wcześniejszą decyzję Kościoła rosyjskiego, który odmówił wzięcia udziału w Świętym i Wielkim Soborze Kościoła Prawosławnego na Krecie w 2016 r. oraz decyzję o zerwaniu wspólnoty eucharystycznej z Konstantynopolem²⁹. Patriarcha Bartłomiej odpowiedział na zastrzeżenia Kościoła albańskiego w sprawie ukraińskiej autokefalii w liście przesłanym 20 lutego 2019 r. do zwierzchnika Kościoła albańskiego, w którym uzasadniał ważność święceń udzielanych przez schizmatycznych biskupów na Ukrainie³⁰. Przywołane przez patriarchę Bartłomieja argumenty nie przekonały jednak arcybiskupa Anastazego, który w odpowiedzi z 21 marca 2019 r. przedstawił swoje kontrargumenty w tej sprawie³¹. Natomiast w przesłanym 20 listopada 2019 r. liście do autokefalicznych Kościołów prawosławnych zwierzchnik Kościoła Albanii ponowił swój apel o jak najszybsze przezwyciężenie konfliktu w prawosławiu powstałego po ustanowieniu ukraińskiej autokefalii. Zaznaczył jednocześnie, że inicjatywa uzdrowienia zaistniałej sytuacji kościelnej należy do Patriarchatu Konstantynopola, chociaż wszystkie Kościoły prawosławne są odpowiedzialne za sprawę pojednania³².

W końcu, nowego Kościoła Prawosławnego Ukrainy nie uznał też Prawosławny Kościół Czech i Słowacji. Święty Synod tego Kościoła nie wypowiedział

---

²⁹ Por. Posłanie Arhiepiskopa Anastasiâ Tiranskogo i vseâ Albanii Patriarhu Konstantinopol'skomu Varfolomeû, 14 ânvarâ 2019 g. (18.02.2019). [http://orthochristian.com/117439.html](https://www.pravlife.org/ru/content/albanskaya-cerkov-otkazalas-priznat-pravoslavnyuy-cerkov-ukrainy; Ławreszuk. 2019. „PAKP i uznanie ukraińskiej autokefalii””, 15. Należy zauważyć, że wcześniej arcybiskup Atanazy przesłał dwa listy do patriarchy moskiewskiego Cyryla w sprawie ukraińskiej autokefalii – pierwszy 10 października, drugi 7 listopada 2018 r. W pierwszym zwierzchnik Kościoła albańskiego przyznał, że ustanowienie ukraińskiej autokefalii było niebezpiecznym przedsięwzięciem i zamiast przywrócenia jedności prawosławia na Ukrainie spowodowało niebezpieczeństwo schizmy w łonie prawosławia. Arcybiskup Atanazy stwierdził jednocześnie, że decyzja Moskwy z 14 września 2018 r. o zawieszeniu kontaktów z Konstantynopolem niebezpiecznie skomplikowała sprawę. Ten ostatni wątek został pominięty wśród fragmentów tego listu zamieszczonych na oficjalnej stronie internetowej Patriarchatu Moskiewskiego. W drugim liście arcybiskup Atanazy krytycznie ocenił decyzje Kościoła rosyjskiego o zerwaniu wspólnoty eucharystycznej z Konstantynopolem. Drugi list nie został w ogóle opublikowany przez Patriarchat Moskiewski. Por. Albanian Church publishes full text of letters to Pat. Kirill, opposes Russian Church's break in communion with Constantinople (10.01.2020). <a href=).

³⁰ Por. The Ecumenical Patriarch's Letter in Response to the Letter of the Archbishop of Albania, January 14, 2019 (30.12.2019). <https://orthodoxie.com/en/patriarchs-letter-in-response-to-the-letter-of-the-archbishop-of-albania/>.

³¹ Por. Archbishop Anastasios of Tirana's 2nd Reply to Patriarch Bartholomew concerning Ukraine, 21st March, 2019 (30.12.2019). <https://orthodoxie.com/en/archbishop-anastasios-of-tirana-2nd-reply-to-patriarch-bartholomew/>.

³² Por. Anastasios (Yannulatos). 2019. Appel-supplication for the overcoming of the ecclesiastical polarization. In anticipation of Christmas 2019, November 20th, 2019 (10.01.2020). <https://orthochristian.com/125886.html>.

się oficjalnie w tej sprawie, niemniej jednak metropolita Rościśław, zwierzchnik Prawosławnego Kościoła Czech i Słowacji, wielokrotnie wyrażał swoje poparcie dla Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego pod przewodnictwem metropolity Onufrego. Postulował też o szybkie rozwiązanie kwestii ukraińskiej na szczelbu wszechprawosławnym³³.

2.2. Opinie pozytywne

Ukraińską autokefalię uznały do chwili obecnej (luty 2020 r.) łącznie trzy autokefaliczne Kościoły prawosławne. Poza Konstantynopolem uczyniły to Kościoły prawosławne (w porządku chronologicznym) Grecji i Aleksandrii.

12 października 2019 r. decyzję o uznaniu autokefalii Kościoła Prawosławnego Ukrainy podjął Święty Synod Kościoła Prawosławnego Grecji³⁴. 21 października 2019 r. arcybiskup Aten i całej Grecji Hieronim II wysłał oficjalny „list pokojowy” w tej sprawie do metropolity kijowskiego i całej Ukrainy Epifaniasza. W liście tym stwierdza się, że patriarcha ekumeniczny Bartłomiej „ma prawo udzielać autokefalii” i wyraża się aprobatę dla podjętych przez niego działań zmierzających do przewyciężenia podziałów w łonie prawosławia na Ukrainie³⁵. W reakcji na taką decyzję Patriarchat Moskiewski na posiedzeniu Świętego Synodu 17 października 2019 r. zerwał wspólnotę eucharystyczną ze zwierzchnikiem Kościoła Grecji, arcybiskupem Hieronimem II, oraz biskupami tegoż Kościoła, którzy popierają uznanie ukraińskiej autokefalii³⁶.

Miesiąc później nowo powstały Kościół na Ukrainie uznał Patriarchat Aleksandrii. 8 listopada 2019 r. patriarcha Aleksandrii i całej Afryki Teodor II wymienił podczas Boskiej Liturgii w Kairze imię metropolity Epifaniasza, zwierzchnika Kościoła Prawosławnego Ukrainy, i oficjalnie ogłosił uznanie autokefalii tegoż Kościoła³⁷. W związku z tym Święty Synod Kościoła rosyjskiego na posiedzeniu 26 grudnia 2019 r. podjął decyzję o zerwaniu wspólnoty eucharystycznej z patriarchą Teodorem, zwierzchnikiem Kościoła aleksandryjskiego. Postanowił

³³ Por. np. Predstoâtel' Pravoslavnoj Cerkvi Āeskich zemel' i Slovakii vyrazil svojâ poziciû otноситel'no sobytij na Ukrainie, 11 oktâbrâ 2018 g. (11.02.2020). <https://mospat.ru/ru/2018/10/12/news165040/>; Blažennejšij Mitropolit Āeskich zemel' i Slovakii Rostislav: Raskolu net mesta v cerkovnoj žizni (11.02.2020). <http://www.patriarchia.ru/db/text/5364927.html>.

³⁴ Por. The decision of the Hierarchy on Ukrainian autocephaly issue (30.12.2019). <https://orthodoxtimes.com/the-decision-of-the-hierarchy-on-ukrainian-autocephaly-issue/>.

³⁵ Por. Greek letter recognizing Kyiv's autocephaly delivered (30.12.2019). <http://www.asia-news.it/news-en/Greek-letter-recognising-Kyiv%26rsquo%3Bs-autocephaly-delivered-48422.html>.

³⁶ Por. Zaâvlenie Svâšenного Sinoda Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi, 17 oktâbrâ 2019 g. (30.10.2019). <https://mospat.ru/ru/2019/10/17/news178948/>.

³⁷ Por. Patriarchate of Alexandria recognizes Autocephalous Church of Ukraine (30.12.2019). <https://orthodoxtimes.com/the-patriarchate-of-alexandria-recognizes-the-orthodox-church-of-ukraine/>; Coriolan Mureşan. 2018, 462.

jednocześnie o utrzymaniu komunii kościelnej z biskupami aleksandryjskimi, którzy nie poparli „schizmy ukraińskiej”³⁸.

2.3. Postawy neutralne

Pozostałe Kościoły prawosławne nie zajęły dotąd oficjalnego i jednoznacznego stanowiska w sprawie ukraińskiej autokefalii, starając się zachować pewną neutralność. Do tej grupy można zaliczyć cztery Kościoły prawosławne: Gruzji, Rumunii, Bułgarii i Cypru.

Patriarchat Gruziński w wydanym 29 stycznia 2019 r. oświadczeniu wezwał do zachowania powściągliwości w sprawie uznania autokefalii ukraińskiego prawosławia. Zauważył, że udzielenie *tomosu* Kościołowi Prawosławnemu Ukrainy wywołało ostre spory w świecie prawosławnym. W związku z tym rozwiązanie tej kwestii – jak podkreślono w oświadczeniu – wymaga dużej odpowiedzialności i troski o utrzymanie jedności prawosławia³⁹. W swoich poglądach na ten temat biskupi gruzińscy nie są jednomyślni. Według amerykańskiego instytutu badań i analiz *Jamestown (The Jamestown Foundation)* ukraińską autokefalię popiera 9 spośród 47 gruzińskich biskupów⁴⁰.

Święty Synod Patriarchatu Rumuńskiego na posiedzeniu 21 lutego 2019 r. z jednej strony powstrzymał się od bezpośredniego uznania Kościoła Prawosławnego Ukrainy, z drugiej zaś nie potępił decyzji patriarchy ekumenicznego w tej sprawie. W nawiązaniu do stanowiska wyrażonego podczas wcześniejszych sesji (24 maja i 25 października 2018 r.), Synod zaapelował o szybkie rozwiązanie kościelnego sporu między Konstantynopolem i Moskwą w duchu dialogu i odpowiedzialności za jedność prawosławia. W przypadku niepowodzenia dialogu dwustronnego wskazał na konieczność zwołania zgromadzenia (*synaxis*) zwierzchników wszystkich autokefalicznych Kościołów prawosławnych. W komunikacie końcowym zaznaczył, że przed sformułowaniem ostatecznego stanowiska Świętego Synodu Kościoła rumuńskiego w sprawie ukraińskiej autokefalii niezbędne są dalsze konsultacje. W związku z tym Kościół rumuński oczekuje pisemnych zapewnień od ukraińskich władz kościelnych i państwowych, że będzie respektowana etniczna i językowa tożsamość Rumunów na Ukrainie i że obecne tam parafie rumuńskie będą miały możliwość stworzenia „Rumuńskiego Wikaria-

---

³⁸ Por. Svâšennyj Sinod prinâł mery v sâzi s priznaniem Predstoâtelem Aleksandrijsko-go Patriarhata raskol'ničeskoj struktury na Ukraine (30.10.2019). <http://www.patriarchia.ru/db/text/5553979>.

³⁹ Por. Statement by the Georgian Patriarchate on Ukraine (11.01.2020). <https://orthodoxie.com/en/statement-by-the-georgian-patriarchate-on-ukraine/>.

⁴⁰ Por. The Battle for Political Influence in the Georgian Orthodox Church (11.01.2020). <https://jamestown.org/program/the-battle-for-political-influence-in-the-georgian-orthodox-church/>.

tu Prawosławnego”. Zauważono przy tym, że „Ukraiński Wikariat Prawosławny” działa w Rumunii od 1990 r.⁴¹ W końcu Synod wskazał na potrzebę wyjaśnienia przez Patriarchat Ekumeniczny problemu „niekanonicznych hierarchów i kapłanów” na Zachodzie, którzy wcześniej należeli do „Patriarchatu Kijowskiego”⁴². Na posiedzeniu 13 lutego 2020 r. Święty Synod Rumuńskiego Kościoła Prawosławnego stwierdził, że wstępnie wyraża zgodę na udzielenie autokefalii całemu Kościołowi prawosławnemu na Ukrainie (a nie tylko jego części), ale niezbędne jest w tej sprawie porozumienie między Patriarchatem Ekumenicznym i Patriarchatem Moskiewskim oraz wszechprawosławny konsensus⁴³.

Zróżnicowane poglądy w sprawie ukraińskiej autokefalii prezentują biskupi bułgarscy, w tym członkowie Świętego Synodu Patriarchatu Bułgarskiego. Tak np. na sesji Synodu, która odbyła się w dniach 22–24 stycznia 2019 r., niektórzy z bułgarskich hierarchów przedstawili petycję wzywającą do poparcia stanowiska Patriarchatu Moskiewskiego oraz potępienia działań patriarchy Bartłomieja na Ukrainie. Wniosek ten nie uzyskał jednak poparcia patriarchy Neofita (Dimirowa) i większości członków Synodu Kościoła bułgarskiego⁴⁴. 17 maja 2019 r. metropolita widiński Daniel (Nikołow) przesłał list do hierarchów Kościoła greckiego, w którym skrytykował działania patriarchy Bartłomieja, widząc w nich zagrożenie dla jedności prawosławia, a 29 maja 2018 r. – bez zgody Patriarchy i Synodu Kościoła bułgarskiego – udał się z wizytą do Moskwy, gdzie rozmawiał na temat ukraińskiej autokefalii z metropolitą Hilarionem. Działania metropolity Daniela spotkały się z krytyką ze strony metropolity płowdiwskiego Mikołaja (Sewastianowa), który z kolei udał się do Stambułu, gdzie zapewnił patriarchę Bartłomieja, że działania metropolity Daniela nie odzwierciedlają stanowiska całego Kościoła bułgarskiego. Również Święty Synod Kościoła bułgarskiego na posiedzeniu 12 czerwca 2019 r. zdystansował się od wypowiedzi metropolity Daniela i oświadczył, że opinia zawarta we wspomnianym liście stanowi jego osobisty pogląd⁴⁵. Podczas tego posiedzenia Synodu dwóch biskupów Kościoła

---

⁴¹ W odpowiedzi na ten postulat Święty Synod autokefalicznego Prawosławnego Kościoła Ukrainy na posiedzeniu 27 lipca 2019 r. powołał do życia wikariat rumuński dla mieszkających na Ukrainie wiernych rumuńskojęzycznych. Por. Nowy Kościół prawosławny utworzył wikariat rumuński (12.09.2019). <https://ekai.pl/nowy-kosciol-prawoslawny-utworzyl-wikariat-rumuński/>.

⁴² Por. Coriolan Mureşan. 2019. „Complex Inter-Orthodox and Ecumenical Dialogue Following the Ukrainian Tomos of Autocephaly”. *Revista Ecumenică Sibiu* 11 (1): 121–123.

⁴³ Por. Holy Synod meets for first time this year, sends delegation to Amman: communique (14.02.2020). <https://basilica.ro/en/holy-synod-meets-for-first-time-this-year-sends-delegation-to-amman-communicue/>.

⁴⁴ Por. Sinod Bołgarskiego patriarchata razdeliła po voprosu o priznanii avtokefalii PCU (30.01.2020). <https://credo.press/222455/>. W grudniu 2018 r. metropolita Daniel kwestionował kanoniczność Soboru zjednoczeniowego ukraińskiego prawosławia. Por. «Sobor na Ukraine nekanonicznosc» (31.01.2020). <http://www2.prawoslavie.ru/117971.html>.

⁴⁵ Por. Rešenje na Sv. Sinod ot 12.06.19 g. (30.01.2020). <https://bg-patriarshia.bg/news.php?id=292823>.

bułgarskiego – metropolita Mikołaj i metropolita Daniel, pozostający w konflikcie wokół ukraińskiej autokefalii – ogłosiło wzajemne zawieszenie wspólnoty eucharystycznej⁴⁶.

Święty Synod Kościoła Prawosławnego Cypru na posiedzeniu 18 lutego 2019 r. stwierdził, że polityczna niezależność narodu daje prawo do otrzymania także samodzielności kościelnej. Wyraził przekonanie, że patriarcha Bartłomiej, nadając autokefalię Kościołowi Prawosławnemu Ukrainy, chciał doprowadzić do zjednoczenia prawosławnych na Ukrainie, ale celu tego jak na razie nie udało się osiągnąć. Jeśli w najbliższym czasie nie uda się osiągnąć porozumienia – jak zaznaczono w oświadczeniu Synodu – patriarcha Bartłomiej powinien zwołać sobór wszechprawosławny lub zgromadzenie zwierzchników w celu rozstrzygnięcia tej kwestii. Kościół cypryjski gotów jest podjąć się roli mediatora w rozwiązaniu tej kwestii. Synod jednocześnie krytycznie ocenił fakt zerwania przez Moskwę (choć nie wymienia się jej wprost) wspólnoty eucharystycznej z Konstantynopolem, podkreślając, że Eucharystia powinna pozostać poza konfliktami kościelnymi. Biskupi cypryjscy zauważyli przy tym, iż rozwiązanie spornej kwestii autokefalii wymagać będzie wyjaśnienia wątpliwości co do ważności chirotonii i sakramentów sprawowanych przez Filareta i Makarego, zwierzchników niekanonicznych prawosławnych struktur kościelnych na Ukrainie, przywróconych do jedności z Kościołem przez patriarchę Bartłomieja⁴⁷.

3. Spotkanie w Ammanie (2020): próba przezwyciężenia kryzysu

26 lutego 2020 r. odbyło się w Ammanie, stolicy Jordanii, spotkanie zwierzchników i przedstawicieli autokefalicznych Kościołów prawosławnych. Jego głównym celem było wznowienie dialogu i rozpatrzenie aktualnych problemów w stosunkach międzyprawosławnych powstałych w związku z „kwestią ukraińską”⁴⁸.

---

⁴⁶ Por. Two Bulgarian orthodox Church bishops at variance over Ukraine (10.01.2020). https://risu.org.ua/en/index/all_news/orthodox/orthodox_world/76186/.

⁴⁷ Por. Opublikovan polnyj tekst kommûnike Sinoda Kiprskoj Cerkvi po ukrainskomu voprosu (30.10.2019). <https://pravlife.org/ru/content/opublikovan-polnyj-tekst-kommyunike-sinoda-kiprskoj-cerkvi-po-ukrainskomu-voprosu>; Archbishop of Cyprus: I told Patriarch of Moscow he would never be first among Orthodox primates (10.01.2020). <https://orthodoxtimes.com/archbishop-of-cyprus-i-told-patriarch-of-moscow-he-would-never-first-among-all-orthodox-primates/>.

⁴⁸ Por. Assembly in Jordan: Press release (27.02.2020). <https://orthochristian.com/128832.html>; Spotkanie Cerkwi lokalnych w Ammanie (29.02.2020). <https://www.orthodox.pl/spotkanie-cerkwi-lokalnych-w-ammanie/>.

3.1. Zwolanie

Z propozycją wspólnego spotkania wystąpił 21 listopada 2019 r. podczas pobytu w Moskwie patriarcha jerozolimski Teofil III⁴⁹. W zamyśle patriarchy jerozolimskiego miało to być spotkanie zwierzchników autokefalicznych Kościołów prawosławnych. Ta początkowa idea ulegała z czasem modyfikacji. W liście do zwierzchników Kościołów autokefalicznych z 19 lutego 2020 r., informującym o szczegółach zbliżającego się wydarzenia, patriarcha Teofil sprecyzował, że proponowane spotkanie nie będzie zgromadzeniem (*synaxis*) zwierzchników, ale „spotkaniem braterskim”⁵⁰. Zmiana formuły spotkania wynikała z faktu, że niektórzy zwierzchnicy Kościołów prawosławnych odmówili przyjazdu do Jordanii. Istotnie, propozycja patriarchy jerozolimskiego wzbudziła zróżnicowane reakcje w świecie prawosławnym.

3.2. Uczestnicy

Ostatecznie w spotkaniu w Ammanie uczestniczyły delegacje sześciu (spośród czternastu powszechnie uznawanych) autokefalicznych Kościołów prawosławnych: Jerozolimy, Moskwy, Serbii, Rumunii, Polski oraz Czech i Słowacji⁵¹. Delegacje Kościołów rumuńskiego i polskiego nie były reprezentowane w Ammanie przez ich zwierzchników⁵².

Udziału w spotkaniu odmówiło pozostałych osiem Kościołów prawosławnych: Konstantynopola, Aleksandrii, Antiochii, Gruzji, Bułgarii, Cypru, Grecji i Albanii. W uzasadnieniu swojej decyzji Kościoły stwierdziły, że przywilej zwoływania tego rodzaju zgromadzeń należy do patriarchy ekumenicznego (Konstantynopol, Cypr, Grecja, Albania)⁵³. Niektóre Kościoły zwróciły uwagę na brak

---

⁴⁹ Por. Patriarcha Jerozolimy proponuje kryzysowy szczyt prawosławia (12.02.2020). <https://ekumenizm.wiara.pl/doc/6000317.Patriarcha-Jerozolimy-proponuje-kryzysowy-szczyt-prawoslawia>.

⁵⁰ Por. Ierusalimskij Patriarh soobšil v kakom formate projdet sovešanie v Ammane (20.02.2020). <http://www.blagovest-info.ru/index.php?ss=3&id=86875>.

⁵¹ W spotkaniu uczestniczył także metropolita Onufry (Berezowski), stojący na czele Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego pozostającego w jurysdykcji Patriarchatu Moskiewskiego.

⁵² Rumuński patriarcha Daniel odmówił wyjazdu do Jordanii, aby nie dać podstawy do traktowania spotkania w Ammanie zainicjowanego przez patriarchę jerozolimskiego jako zgromadzenia (*synaxis*) zwierzchników Kościołów prawosławnych. Z drugiej strony Kościół rumuński uzasadniał udział swojej delegacji w spotkaniu w Ammanie tym, że wszystkie autokefaliczne Kościoły są odpowiedzialne za współpracę na rzecz utrzymania jedności całego prawosławia. Por. Holy Synod meets for first time this year, sends delegation to Amman: communique. Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny reprezentował w Ammanie arcybiskup lubelski i chełmski Abel (Popławski), któremu towarzyszył ks. Adam Magruk.

⁵³ Por. Patriarch Bartholomew's Reply to Patriarch Theophilos (21.01.2020). <https://orthodoxsynaxis.org/2020/01/14/patriarch-bartholomews-reply-to-patriarch-theophilos/>; Glava Kiprskoj Cerkvi ne otvetil na priglašenje na Sovet Predstoátelej (20.02.2020). <https://uazmi.net/news/>

odpowiedniego przygotowania spotkania w Ammanie. Dlatego takie spotkanie jest z góry skazane na niepowodzenie (Konstantynopol), co więcej, może prowadzić do pogłębienia rozbieżności wśród Kościołów prawosławnych (Antiochia, Albania)⁵⁴, tym samym stanowi zagrożenie dla jedności w świecie prawosławnym (Konstantynopol). Kościół Gruzji zwrócił uwagę na fakt, że w spotkaniu w Ammanie nie będą uczestniczyć wszystkie autokefaliczne Kościoły prawosławne, co jest niezbędne, aby spotkanie mogło doprowadzić do osiągnięcia pożądanego rezultatu (Gruzja)⁵⁵. Przy tym Kościoły Cypru i Aleksandrii w ogóle nie dały oficjalnej odpowiedzi na zaproszenie patriarchy jerozolimskiego. W nieoficjalnej wypowiedzi arcybiskup Chryzostom uzasadnił swoją odmowę uczestnictwa w spotkaniu, poza wskazaniem na kompetencje patriarchy ekumenicznego co do zwoływania tego rodzaju zgromadzeń, na wołę zachowania przez Kościół cypryjski „neutralności”⁵⁶. Natomiast Kościół bułgarski w swojej odmownej odpowiedzi na zaproszenie do udziału w spotkaniu w Ammanie nie podał żadnych argumentów uzasadniających taką decyzję⁵⁷.

3.3. Rezultaty

Uczestnicy spotkania – jak czytamy w komunikacie końcowym – zgodzili się, że decyzje dotyczące zagadnień o znaczeniu wszechprawosławnym, w tym udzielanie autokefalii poszczególnym Kościołom, powinny być podejmowane w duchu wszechprawosławnego dialogu i jedności oraz na podstawie prawosławnego konsensusu. Biorąc pod uwagę obecną sytuację kościelną na Ukrainie, delegaci uznali, że dialog wszechprawosławny jest niezbędny dla uzdrowienia i osiągnięcia porozumienia. W duchu dialogu z Patriarchatem Serbskim, przy ogólnoprawosławnym poparciu, należy też rozpatrywać sytuację kościelną w Macedonii Północnej. Uczestnicy spotkania wezwali ponadto władze Czarnogóry do poszanowania i obrony podstawowego prawa własności majątkowej, łącznie z własnością kościelną. Delegaci wskazali na potrzebę zorganizowania

---

post/fbUaShPCdZ0debb5Jl1akm; *Archbishop Ieronymos: I am not going to Jordan (upd)*, <https://orthodoxtimes.com/archbishop-ieronymos-i-am-not-going-to-jordan/> (20.02.2020); *Archbishop of Albania will not attend Jerusalem's proposed gathering on Church unity* (12.02.2020). <https://orthochristian.com/127952.html>.

⁵⁴ Por. Patriarchate of Antiochia refused to participate in Jordan primates' synaxis (24.02.2020). <https://orthodoxtimes.com/patriarchate-of-antioch-refused-to-participate-in-jordan-primates-synaxis/>; *Archbishop of Albania will not attend Jerusalem's proposed gathering on Church unity*.

⁵⁵ Por. Patriarchate of Georgia said 'No' to Jordan primates' synaxis (24.02.2020). <https://orthodoxtimes.com/georgia-said-no-to-jordan-primates-synaxis/>.

⁵⁶ Por. Glava Kiprskoj Cerkvi ne otvetil na priglašenje na Sovet Predstoátelej.

⁵⁷ Por. Sinod Bolgarskoj Cerkvi otkazalsâ ot učastiâ v Sovete Predstoátelej (23.02.2020). <https://spzh.news/ru/news/68896-sinod-bolgarskoj-cerkvi-otkazalsya-ot-uchastija-v-sovete-predstoatelej/>.

kolejnego spotkania, najlepiej do końca 2020 r., aby umocnić więzy wspólnoty przez modlitwę i dialog. Wyrazili przy tym nadzieję, że do tego dialogu włączy się patriarcha Konstantynopola Bartłomiej, „z jego uznawanym starszeństwem honorowym”, i inni zwierzchnicy Kościołów prawosławnych⁵⁸.

Podsumowując, należy stwierdzić, że ustanowienie w grudniu 2018 r. autokefalicznego Kościoła Prawosławnego Ukrainy spowodowało zróżnicowane reakcje w świecie prawosławnym. Dotychczas tylko 3 z 14 powszechnie uznawanych autokefalicznych Kościołów prawosławnych uznały nowy Kościół, a mianowicie Kościoły Konstantynopola, Aleksandrii i Grecji. Negatywne stanowisko w tej sprawie prezentuje 7 Kościołów prawosławnych: Antiochii, Jerozolimy, Moskwy, Serbii, Polski, Albanii oraz Czech i Słowacji. Pozostałe 4 Kościoły prawosławne (Gruzji, Rumunii, Bułgarii i Cypru) nie sformułowały oficjalnego i jednoznacznego stanowiska w badanej sprawie. Rozbieżność stanowisk w ocenie ukraińskiej autokefalii dotyczy przede wszystkim rozumienia roli Konstantynopola w świecie prawosławnym, sposobu udzielania autokefalii, ważności święceń kapłańskich i biskupich schizmatyków (w tym sukcesji apostoelskiej) oraz rozumienia zasady *oikonomii* kościelnej. Spotkanie przedstawicieli Kościołów prawosławnych w Ammanie (2020) nie przyniosło przełomu w rozwiązaniu kryzysu w stosunkach międzyprawosławnych, powstałego w związku z ukraińską autokefalią. Wynika to przede wszystkim z faktu, że uczestniczyły w nim delegacje tylko 6 Kościołów (Jerozolimy, Moskwy, Serbii, Rumunii, Polski oraz Czech i Słowacji). Natomiast w spotkaniu odmówiło swojego udziału 8 Kościołów (Konstantynopola, Aleksandrii, Antiochii, Gruzji, Bułgarii, Cypru, Grecji i Albanii). Sprawa recepcji ukraińskiej autokefalii w świecie prawosławnym pozostaje więc otwarta. Należy mieć nadzieję, że Kościoły prawosławne w duchu dialogu zdołają osiągnąć porozumienie w tej trudnej sprawie.

References

- Bogolepov Alexander. 1961. „Conditions of Autocephaly”. *St. Vladimir’s Seminary Quarterly* 5 (3): 11–37.
- Jędraszczyk Katarzyna. 2018. „Cerkiew prawosławna na Ukrainie i w Rosji po 2013 r. wobec wyzwań politycznych, konfliktu rosyjsko-ukraińskiego oraz pytań o granice suwerenności”. *Przegląd Zachodni* (1): 191–209.
- Kałużny Tadeusz. 2019. „Między Konstantynopolem a Moskwą: korzenie sporu wokół ukraińskiej autokefalii”. *Symposium* 23 (1): 185–203.

---

⁵⁸ Por. spotkanie Cerkwi lokalnych w Ammanie.

- Ławreszuk Marek. 2019. „PAKP i uznanie ukraińskiej autokefalii”. *Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego* (1): 13–17.
- Moskałyk Jarosław. 2019. „Autokefalia prawosławia ukraińskiego wbrew prawosławiu rosyjskiemu”. *Studia Oecumenica* 19: 167–178.
- Mureșan Coriolan. 2018. „Ukrainian Orthodox Church Autocephaly and its Ecumenical Consequences”. *Revista Ecumenică Sibiu* 10 (3): 458–464.
- Mureșan Coriolan. 2019. „Complex Inter-Orthodox and Ecumenical Dialogue Following the Ukrainian Tomos of Autocephaly”. *Revista Ecumenică Sibiu* 11 (1): 120–127.
- Myślicki Adam. 2019. „Konflikt konfesyjny na Ukrainie przełomu lat 2018/2019”. *Przegląd Geopolityczny* 29: 102–121.
- Olszański Tadeusz. 2018. „Historyczne zjednoczenie Kościołów prawosławnych Ukrainy”. *Komentarze OSW* 289: 1-6 (20.12.2018). https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_289_0.pdf.
- Pawluczuk Włodzimierz. 1998. *Ukraina. Polityka i mistyka*. Kraków: Nomos.
- Roberson Roland G. 1998. *Chrześcijańskie Kościoły Wschodnie*. Tłum. Krzysztof Bielawski, Daria Mionskowska. Bydgoszcz: Wydawnictwo Homini.
- [Sekretariat Sinodal’noj biblejsko-bogoslovskoj komissii Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi]. O nedejstvitel’nosti hirotonij ukrainskih raskol’nikov i nekanoničnosti «Pravoslavnoj Cerkvi Ukrainy», 7 oktâbrâ 2019 g. (29.10.2019). <http://www.patriarchia.ru/db/text/5510101.html>.